

T r z e c i rozdział (1563-1917) poświęcony jest „wiekom trydenckiego prawa kanonicznego”. Autor analizuje różne rodzaje promulgowanego w tym okresie prawa papieskiego (m.in. *bullae, breve, constitutio apostolica, motu proprio, litterae encyclicae*) oraz wymienia jego zbiory. Wskazuje również na legislacyjną aktywność Kongregacji Rzymskich, których dokumentacja jest bardzo bogata. Podaje nadto wydania sentencji Roty Rzymskiej oraz decyzji Sygnatury Apostolskiej i Kancelarii Papieskiej. C z w a r t y rozdział poświęcony jest „skodyfikowanemu” prawu kanonicznemu (od 1917 r.), tj. Kodeksowi pio-benedyktynskiemu, promulgowanemu w dniu 27 V 1917 r. bullą *Providentissima Mater Ecclesia*, następnie reformie tegoż Kodeksu zainicjowanej przez Jana XXIII, a uwieńczoną promulgacją przez Jana Pawła II w dniu 25 I 1983 r. Konstytucją apostolską *Sacrae disciplinae leges*, nowego Kodeksu. Erdő krótko omawia również kodyfikację prawa katolickich Kościołów Wschodnich zakończoną promulgowaniem w dniu 18 X 1990 r. Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Sacri canones*). W ostatnim punkcie tego rozdziału Autor podaje czasopisma urzędowe, w których publikowane są nowe dokumenty Stolicy Apostolskiej (AAS, „*Communicationes*”, „*Notitiae*” itp.) oraz wymienia ważniejsze czasopisma i zbiory powszechnego i partykularnego prawa kanonicznego. Całość zamykają indeksy osobowy i rzeczowy oraz streszczenie w języku łacińskim.

Recenzowane studium, dzięki tematycznej spójności, metodologicznej dojrzałości oraz klarowności języka, zaliczane jest do najlepszych, jakie w ostatnich latach zostały opublikowane z tej dziedziny prawa kanonicznego. Napisane jest w języku węgierskim, wskutek czego aktualnie będzie raczej mniej dostępne dla polskich kanonistów, niemniej warto je zaszykalizować, tym bardziej, iż prawdopodobnie będzie tłumaczone na języki zachodnie.

Bronisław Wenanty Zubert OFM

Franz K a l d e, *Authentische Interpretationen zum Codex Iuris Canonici (1984-1994)*, (*Subsidia ad ius canonicum vigens applicandum* 1), 2. Ausg., Metten 1996, ss. 78.

F. Kalde opublikował już drugie (pierwsze ukazało się w 1990 r.), poszerzone wydanie odpowiedzi Papieskiej Rady do Spraw Interpretacji Tekstów Prawnych. Stanowi ono zarazem pierwszy tom *Subsidia* do stosowania obowiązującego prawa kanonicznego, będących nowym przedsięwzięciem wydawniczym Instytutu Prawa Kanonicznego Uniwersytetu w Monachium.

Na publikację Kaldego składają się: wstęp, notabene napisany piękną łaciną, obszerny wykaz skrótów, teksty 26 odpowiedzi wspomnianej Rady – udzielonych *per modum legis* w latach 1984-1994, ułożonych w porządku chronologicznym i poda-

nych w języku łacińskim oraz w przekładzie na język niemiecki – bibliografia oraz indeksy osób, rzeczy i kanonów. Bardzo pozytywnie należy ocenić zamieszczoną w tej pozycji bibliografię. Najpierw (w punkcie 0) Autor zamieszcza opracowania dotyczące samej Papieskiej Rady do Spraw Interpretacji Tekstów Prawnych, następnie prezentuje edycje poszczególnych odpowiedzi, np. w AAS, „Communicationes” oraz adnotacje i komentarze do nich. Taki układ omawianego zbioru jest niezmiernie przydatny w pracy naukowej i dydaktycznej, umożliwi bowiem łatwe poznanie nie tylko treści danej odpowiedzi, ale nadto naukowych do niej komentarzy czy adnotacji. Wykaz bibliografii Autor sporządził z niezwykłą starannością, cechującą zresztą wszystkie jego publikacje.

Mam nadzieję, iż ta zwięzła, chociaż nieco spóźniona nota bibliograficzna o zbiorze F. Kaldego będzie przydatna dla kanonistów oraz wszystkich zainteresowanych odpowiednią wykładnią obowiązującego prawa kościelnego i stanie się okazją poznania *mentem legislatoris*.

Bronisław Wenanty Zubert OFM

Julian Kałowski MIC, *Życie braterskie we wspólnocie. Studium historycznoprawne*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej 1999, ss. 286.

Ks. Kałowski opublikował kolejną książkę nt. *Życie braterskie we wspólnocie. Studium historycznoprawne*. Podjęcie tego zagadnienia dowodzi nie tylko dociekliwości badawczej Autora, lecz również umiejętności dostrzegania niezmiernie ważnych i aktualnych problemów współczesnego życia zakonnego. We Wstępie do tego studium Autor uzasadnia wybór tematu. Nie do końca zgadzam się z opinią, że życie braterskie we wspólnocie jest tożsame z życiem wspólnym (s. 10), gdyż np. w instytutach świeckich obowiązuje „braterskie współżycie” (kan. 602), a nie ma prawnego obowiązku życia wspólnego. Niemniej inne argumenty za przyjęciem takiego właśnie tytułu są dość przekonujące. Do napisania tej książki ks. Kałowski wykorzystał bogaty zakres źródeł i literatury (s. 15-48). Sądzę jednak, iż ich wykaz należało inaczej usystematyzować, gdyż w obecnej formie jest on mało czytelny. Uważam również, iż kanonista tej klasy powinien korzystać z tekstów oryginalnych, a nie z polskich tłumaczeń, które mogą spełniać jedynie subsydnalną rolę.

W rozdziale *p i e r w s z y m* Autor analizuje pojęcie i wartość życia wspólnego (s. 52-72). Dysponuje on bogatym materiałem historycznym, czego dowodzą przypisy. Krytycznie oceniam jednakże sposób przywoływania tekstów źródłowych (np. s. 55-56, przyp. 10 i 11). Ks. Kałowski powołuje się mianowicie na Dekret Gracjana, dekretystów i dekretalistów, lecz nie przytacza ani tekstów z Dekretu Gracjana (nie liczę *passusu* podanego za Muzzarellim), ani żadnego z komentatorów